VOL. 1 | ISSUE 2 | APRIL 2026

UNISCIENCE

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL

UniScience
International scientific journal

HARVARD UNIVERSITETIDA SOTSIOLOGIYA FANINING RIVOJLANISHI

Nazarboyeva Zaynabjon Rashid qizi
Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti
E-mail: zaynabjonnazarboyeva250@gmail.com

Annotatsiya. *Mazkur maqolada Garvard universitetida sotsiologiya fanining shakllanishi va rivojlanish jarayonlari tahlil qilinadi. Unda sotsiologiyaning mustaqil ilmiy yo'nalish sifatida qaror topishi, nazariy va empirik tadqiqotlarning rivoji hamda yetakchi olimlarning ilmiy qarashlari yoritiladi. Shuningdek, Garvard sotsiologiya maktabining ijtimoiy stratifikatsiya, madaniyat va kommunikatsiya sohalariga qo'shgan hissasi ko'rib chiqiladi. Maqolada ushbu ilmiy markazning zamonaviy sotsiologiya rivojidagi o'rni, uning metodologik yondashuvlari va ilmiy an'analari ochib beriladi. Tadqiqot natijalari Garvard universitetining sotsiologiya fanidagi yetakchi o'rni hamda global ilmiy rivojga ta'sirini ko'rsatadi va uning ahamiyati yoritiladi.*

Аннотация. *В данной статье анализируются процессы формирования и развития социологии в Гарвардском университете. Рассматривается становление социологии как самостоятельного научного направления, развитие теоретических и эмпирических исследований, а также научные взгляды ведущих ученых. Также исследуется вклад Гарвардской школы социологии в области социальной стратификации, культуры и коммуникации. В статье раскрывается роль этого научного центра в развитии современной социологии, его методологические подходы и научные традиции. Результаты исследования*

демонстрируют и подчеркивают ведущую позицию Гарвардского университета в социологии и его влияние на глобальное научное развитие.

Kalit so`zlari: *Garvard universiteti, rivojlanish jarayonlari, metodologik yondashuv, nazariy tadqiqotlar, empirik tadqiqotlar, olimlarning ilmiy qarashlari, ijtimoiy stratifikatsiya.*

Ключевые слова: *Гарвардский университет, процессы развития, методологический подход, теоретические исследования, эмпирические исследования, научные взгляды ученых, социальная стратификация.*

Kirish. Hozirgi kunda jahon ilm-fan taraqqiyotida yetakchi o‘rin tutayotgan ilmiy markazlar qatorida Garvard universiteti alohida ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, Garvard universitetida sotsiologiya fanining rivojlanish jarayonlari ushbu yo‘nalishning nazariy va amaliy jihatdan boyishida muhim rol o‘ynagan.[1] Mazkur ilmiy muhitda olib borilgan nazariy tadqiqotlar hamda empirik tadqiqotlar sotsiologiya fanining zamonaviy yo‘nalishlarini shakllantirishga xizmat qilgan. Garvard universitetida sotsiologiya fanining taraqqiyoti metodologik yondashuvlarning takomillashuvi bilan chambarchas bog‘liqdir. Bu yerda faoliyat olib borgan olimlarning ilmiy qarashlari jamiyat tuzilishi, ijtimoiy munosabatlar va ijtimoiy stratifikatsiya kabi muhim tushunchalarning chuqurroq o‘rganilishiga zamin yaratdi. Ayniqsa, ijtimoiy tabaqalanish masalalari, jamiyatdagi tengsizlik va ijtimoiy guruhlar o‘rtasidagi farqlarni tahlil qilish borasida olib borilgan izlanishlar sotsiologiya fanining rivojida muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, Garvard sotsiologiya maktabi nazariy yondashuvlarni empirik dalillar bilan boyitishga alohida e’tibor qaratgani bilan ajralib turadi. Bu esa sotsiologik bilimlarning amaliy ahamiyatini oshirib, ijtimoiy jarayonlarni yanada aniqroq tushunishga imkon yaratdi. Natijada, mazkur ilmiy muhitda shakllangan g‘oyalar va yondashuvlar nafaqat AQShda, balki butun dunyo miqyosida sotsiologiya fanining rivojiga sezilarli ta’sir ko‘rsatdi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Mazkur tadqiqotda Garvard universitetida sotsiologiya fanining rivojlanish jarayonlari bilan bog‘liq ilmiy adabiyotlar tizimli ravishda o‘rganildi.[2] Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, ushbu ilmiy markazda shakllangan nazariy tadqiqotlar va empirik tadqiqotlar sotsiologiya fanining zamonaviy yo‘nalishlarini belgilashda muhim rol o‘ynagan. Xususan, strukturaviy funksionalizm nazariyasi Garvard maktabida keng rivojlangan bo‘lib, u jamiyatni o‘zaro bog‘langan tizim sifatida talqin etishga xizmat qilgan.[3] Bu yo‘nalishda faoliyat yuritgan olimlarning ilmiy qarashlari ijtimoiy tizim barqarorligi va uning tarkibiy qismlarini tushuntirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Garvard universitetida faoliyat olib borgan taniqli sotsiologlar, jumladan, Talcott Parsons, Robert K. Merton va Pitirim Sorokin sotsiologiya fanining rivojiga katta hissa qo‘shgan. Ularning ishlari ijtimoiy stratifikatsiya, ijtimoiy tizim va ijtimoiy o‘zgarishlar masalalarini chuqur tahlil qilishga qaratilgan bo‘lib, nazariy va empirik yondashuvlarning uyg‘unligini ta’minlagan.[4] Ayniqsa, Mertonning o‘rta darajadagi nazariyalar konsepsiyasi empirik tadqiqotlar bilan nazariy bilimlarni bog‘lashda muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi. Mazkur maqolaning metodologik asosini umumilmiy va maxsus sotsiologik usullar tashkil etadi. Tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil va kontent tahlil usullaridan foydalanildi. Tizimli yondashuv orqali Garvard universitetida sotsiologiya fanining rivojlanish bosqichlari yaxlit holda o‘rganildi, qiyosiy tahlil esa turli davrlardagi nazariy qarashlarni solishtirish imkonini berdi.[5] Kontent tahlil usuli orqali esa ilmiy manbalarda ilgari surilgan asosiy g‘oyalar aniqlashtirildi.

Muhokama. Mazkur tadqiqot natijalarini muhokama qilish jarayonida Garvard universitetida sotsiologiya fanining rivojlanish jarayonlari o‘ziga xos ilmiy muhit va yondashuvlar bilan bog‘liqligi aniqlandi. Ushbu ilmiy markazda olib borilgan nazariy tadqiqotlar jamiyatni tizimli ravishda tushuntirishga xizmat qilgan bo‘lsa, empirik

tadqiqotlar esa bu nazariy qarashlarni real hayotiy dalillar bilan mustahkamlash imkonini yaratgan. Shu jihatdan Garvard sotsiologiya maktabi nazariya va amaliyot uyg‘unligini ta’minlagan ilg‘or ilmiy yo‘nalish sifatida namoyon bo‘ladi. Muhokama davomida aniqlanishicha, olimlarning ilmiy qarashlari ijtimoiy stratifikatsiya, ya’ni jamiyatning tabaqalanishi masalalarini o‘rganishda muhim o‘rin egallaydi.[6] Jamiyatdagi tengsizlik, ijtimoiy qatlamlar o‘rtasidagi farqlar hamda ularning o‘zaro munosabatlari Garvard olimlari tomonidan chuqur tahlil qilingan. Bu esa sotsiologiya fanining asosiy muammolaridan biri bo‘lgan ijtimoiy adolat va tenglik masalalarini kengroq yoritishga xizmat qilgan. Shuningdek, metodologik yondashuvlarning xilma-xilligi ham muhim omil sifatida ko‘zga tashlanadi. Garvard universitetida qo‘llanilgan ilmiy usullar turli davrlarda takomillashib, sotsiologik tadqiqotlarning aniqligi va ishonchliligini oshirishga yordam bergan. Ayniqsa, nazariy va empirik yondashuvlarning o‘zaro uyg‘unlashuvi jamiyatdagi murakkab ijtimoiy jarayonlarni chuqurroq tushunishga imkon yaratgan. Umuman olganda, muhokama natijalari shuni ko‘rsatadiki, Garvard universitetida sotsiologiya fanining rivojlanishi nafaqat nazariy qarashlarning boyishi, balki empirik tadqiqotlar asosida mustahkamlangan ilmiy an’analarning shakllanishi bilan ham bevosita bog‘liqdir.

Natijalar. Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Garvard universitetida sotsiologiya fanining rivojlanish jarayonlari izchil va bosqichma-bosqich shakllangan bo‘lib, u nazariy tadqiqotlar hamda empirik tadqiqotlar uyg‘unligiga asoslangan. Ushbu ilmiy markazda olib borilgan izlanishlar natijasida sotsiologiya fanining asosiy yo‘nalishlari yanada boyib, jamiyatni o‘rganishning yangi metodologik yondashuvlari shakllangan. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, olimlarning ilmiy qarashlari sotsiologiya fanining rivojida muhim omil bo‘lib xizmat qilgan. Garvard sotsiologiya maktabida ilgari surilgan nazariy g‘oyalar jamiyat tuzilishi, ijtimoiy tizim va ijtimoiy stratifikatsiya masalalarini chuqurroq anglash imkonini bergan. Bu esa jamiyatdagi

tengsizlik, ijtimoiy qatlamlar o‘rtasidagi farqlar va ularning o‘zaro munosabatlarini ilmiy asosda tahlil qilishga zamin yaratgan. Shuningdek, tadqiqot natijalari Garvard universitetida qo‘llanilgan metodologik yondashuvlar sotsiologik izlanishlarning aniqligi va ishonchliligini oshirganini ko‘rsatadi. Empirik tadqiqotlar orqali olingan ma’lumotlar nazariy qarashlarni tasdiqlash va ularni yanada rivojlantirishga xizmat qilgan. Natijada, sotsiologiya fanida nazariya va amaliyotning o‘zaro bog‘liqligi mustahkamlangan.

Olingan natijalar Garvard universiteti nafaqat milliy, balki xalqaro miqyosda ham sotsiologiya fanining rivojiga sezilarli ta’sir ko‘rsatganini tasdiqlaydi. Ushbu ilmiy markazda ishlab chiqilgan g‘oyalar va yondashuvlar boshqa mamlakatlar sotsiologiya maktablariga ham keng tarqalgan.[7] Umuman olganda, tadqiqot natijalari Garvard universitetida sotsiologiya fanining rivojlanishi kompleks, tizimli va ilmiy asoslangan jarayon ekanligini ko‘rsatadi.

Xulosa. Yuqoridagi tahlillar asosida shuni xulosa qilish mumkinki, Garvard universitetida sotsiologiya fanining rivojlanish jarayonlari izchil ilmiy an’analar va ilg‘or metodologik yondashuvlar asosida shakllangan. Ushbu ilmiy markazda olib borilgan nazariy tadqiqotlar hamda empirik tadqiqotlar o‘zaro uyg‘unlashgan holda jamiyatni chuqur va kompleks o‘rganish imkonini yaratdi. Natijada sotsiologiya fani nafaqat nazariy jihatdan boyidi, balki amaliy ahamiyat kasb etuvchi ilmiy yo‘nalishga aylandi. Garvard sotsiologiya maktabining rivojiga katta hissa qo‘shgan olimlarning ilmiy qarashlari alohida e’tiborga loyiqdir. Xususan, Talcott Parsons jamiyatni tizimli yondashuv asosida tahlil qilib, ijtimoiy tizim barqarorligini tushuntirishga katta hissa qo‘shdi. Robert K. Merton esa o‘rta darajadagi nazariyalar orqali empirik tadqiqotlar va nazariy bilimlar o‘rtasidagi bog‘liqlikni mustahkamladi. Pitirim Sorokin esa ijtimoiy stratifikatsiya va ijtimoiy mobillik masalalarini chuqur o‘rganib, jamiyatdagi tabaqalanish jarayonlarini ilmiy asosda izohladi. Ushbu olimlarning ishlari sotsiologiya

fanining rivojlanishida muhim nazariy poydevor bo‘lib xizmat qildi. Shuningdek, Garvard universitetida qo‘llanilgan metodologik yondashuvlar sotsiologik tadqiqotlarning aniqligi va ishonchliligini ta’minlashga xizmat qildi. Nazariy va empirik yondashuvlarning uyg‘unligi esa ijtimoiy jarayonlarni yanada chuqurroq anglash imkonini berdi. Umuman olganda, Garvard universiteti sotsiologiya fanining rivojida yetakchi ilmiy markaz sifatida shakllanib, uning ilmiy merosi bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini saqlab qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Jiyanmuratova, G. Sh. **Sotsiologiya tarixi**: darslik / G. Sh. Jiyanmuratova. – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2020. – 466 b.
2. Parsons, T. **Ijtimoiy tizim** / T. Parsons. – Moskva: Akademicheskiy proyekt, 2002. – 832 b.
3. Merton, R. K. **Ijtimoiy nazariya va ijtimoiy tuzilma** / R. K. Merton. – Moskva: AST, 2006. – 873 b.
4. Sorokin, P. **Ijtimoiy va madaniy dinamika** / P. Sorokin. – Moskva: Respublika, 1992. – 640 b.
5. Giddens, E. **Sotsiologiya** / E. Giddens. – Toshkent: Sharq, 2008. – 704 b.
6. Sorokin, P. **Ijtimoiy stratifikatsiya va mobillik** / P. Sorokin. – Moskva: Nauka, 1993. – 320 b.